

Joan Sales escriptor catòlic o catòlic escriptor?

Josep-Ignasi Saranyana

Professor emèrit de la Universitat de Navarra, membre «in carica» del Pontifici Comitè de Ciències Històriques (Ciutat del Vaticà) i acadèmic numerari de la Reial Acadèmia Europea de Doctors (Barcelona).

Què és *Incerta glòria* i les raons del rebuig inicial

El poeta estatunidenc Donald Sam Abrams, establert a Catalunya des dels setanta del segle passat, notable coneixedor de l'obra literària de Joan Sales (1912-1983), va escriure, en celebrar el centenari del naixement de l'escriptor, unes paraules que em semblen adients per encapçalar aquest assaig: «La primera direcció [és a dir, el primer repte en el centenari] és aconseguir la canonització definitiva i inqüestionable d'*Incerta glòria* com una de les novel·les fonamentals de la literatura catalana de tots els temps, una novel·la que mereix un lloc al costat de *Vida privada* de Josep Maria de Sagarra, *Bearn* de Llorenç Villalonga, *La plaça del Diamant* de Mercè Rodoreda i *Crist de 200.000 braços* d'Agustí Bartra, referents centrals de la narrativa moderna». I tot seguit afegia: «I un cop s'hagi assolit l'objectiu de la canonització definitiva i irrefutable de la novel·la, s'hauria de continuar la tasca en l'esfera internacional, demostrant que és una novel·la que pertany al cànon de la literatura universal.» Estic d'acord amb Abrams, encara que potser caldria afegir a la seva enumeració la novel·la *Solitud* de Víctor Català (pseudònim de Caterina Albert).

Tot i haver-se publicat per primer cop l'any 1956, encara que en versió abreujada, molts catalans no es van assabentar d'*Incerta glòria* sinó amb la normalització política, o més tard. Així ho testimoniava

Xavier Pla, ara catedràtic a la Universitat de Girona, en un acte celebrat a la Biblioteca Central el juny de 2015, en el qual van ser presentades al públic barceloní les traduccions angleses d'*El quadern gris* i d'*Incerta glòria*. Si no em falla la memòria, el Dr. Pla va començar la seva intervenció dient: «Acabada el 1980 la meua llicenciatura en filologia catalana a la Universitat Autònoma de Barcelona, ningú no m'havia parlat de Joan Sales, tret d'alguna aïllada al·lusió a classe. Vaig demanar un tema de tesi doctoral al meu mestre i li vaig suggerir Josep Pla. 'Un feixista?', em digué esverat. Molt sobtat li vaig proposar aleshores Joan Sales: 'Un catòlic?', continuà encara més perplex. Així, doncs, vaig optar per anar-me'n a França, per poder llegir ambdós autors amb pau i tranquil·litat, i sense prejudicis.» La Dra. Teresa Vallès, ara degana d'Humanitats a la Universitat Internacional de Catalunya (Barcelona), que es va llicenciar en Filologia Catalana a la Universitat de Barcelona el 1993, em comentava que a classe mai ningú no li va parlar de Sales. La veu «Literatura catalana», a Viquipèdia, en oferir una relació de més de seixanta escriptors catalans importants del segle xx, no inclou el nom de Joan Sales (consulta, el 21 de març de 2016). Tampoc no hi figura entre els escriptors guardonats amb el «Premi d'Honor de les Lletres Catalanes», que es concedeix des del 1969.

Malgrat tot, pocs dies després del traspàs de Sales, el crític Isidor Cònsul afirmava amb contundència, a les pàgines d'«Avui» (23 de novembre del 1983), que «*Incerta glòria* és, ben segur, una de les quatre o cinc novel·les cabdals de la nostra narrativa de postguerra. Atraient i enlluernadora, reuneix l'encert d'una gran història harmonitzada a tres veus, un cert sentit èpic (no endebades fou la primera novel·la en català, a l'interior, emmarcada en els anys de la guerra i des de l'òptica dels vençuts) i sobretot una profunda qualitat lírica i poètica. A més a més, tots els seus personatges, inquietos, canviants, afegeixen a la narració una densa preocupació per la condició humana i el seu sentit religiós. Tot plegat fa pensar en un Bernanos o bé en un Graham Greene, com bé ho assenyalà la crítica francesa, l'any 1962». En recordar Cònsul els escriptors Bernanos i Greene iniciaven una particular manera d'apropar-se a *Incerta glòria* i de llegir-la que, lluny

d'afavorir-la, l'hauria de llastar seriosament durant dècades, en marginar-la del món universitari i de molts cercles intel·lectuals influents d'aleshores ençà.

En efecte, el volum onzè de la *Història de la literatura catalana*, dirigit per Joaquim Molas i publicat l'any 1988, inclou Sales en el llarg i documentat capítol segon, redactat per Maria Campillo i Jordi Castellanos, titulat *La novel·la catòlica* (ps. 71-80). Segons Campillo i Castellanos, «*Incerta glòria* no és estrictament una crònica, per bé que conté el testimoni del front i de la vida als pobles aragonesos i a la rereguarda a les dues primeres parts, i de la postguerra a les dues darreres; i remunta, a través dels records dels personatges, als inicis dels conflictes ideològics i polítics de la guerra. Perquè, tanmateix, es produeix un traspàs des del conflicte bèl·lic cap al conflicte moral.» No sé si els comentaris dels recensors impliquen una desaprovació o, si més no, un cert distanciament, en advertir que la intenció de Sales «arriba a forçar el material [episodis, ambients i personatges] fins a omplir-lo de significat o convertir-lo en motiu de reflexió al servei de l'autèntic objectiu de l'obra: la indagació entorn al destí de l'home i del sentiment últim de la seva existència». En tot cas, i per ser un «tractat» (que és molt més que un «manual»), la influència de la *Història* del Dr. Moles ha estat considerable. I per aquesta via va cristal·litzar l'afirmació que *Incerta glòria* era ras i curt una novel·la catòlica, segons l'apreciació que ja havia avançat Isidor Cònsul. Cal afegir, a més, que en els cercles universitaris de la Transició política espanyola, aquest encasellament suposava un handicap feixuc. En definitiva, i d'ençà de Moles, *Incerta glòria* va entrar a una categoria literària en la qual són analogats principals Graham Greene, Julien Green, Georges Bernanos i François Mauriac, i que remet, en última instància, a un Fiódor Dostoievski «jansenitzat», perquè els protagonistes del literat rus no són de cap manera personatges tan dramàtics i turmentats com ho són els protagonistes dels novel·listes francesos i anglesos ara esmentats, sinó més aviat herois de caràcter estrofolari i còmic, enrevessat i esperpèntic.

Així, doncs, i a desgrat que, segons el meu parer, aquesta categorització no l'encerti del tot, s'ha imposat en els cenacles especialitzats;

L'encasellament d'*Incerta glòria* dins la classificació de «novel·la catòlica» ha estat, alhora, la causa del seu èxit literari en determinats ambients, i la font de malentesos i confusions i potser d'una incomprensió de la veritable natura i pretensió de l'obra.

i pels viaranyes encetats per Moles han caminat la majoria dels estudis eixits després del 1988, com ara els magnífics de Carme Arnau, Carles Lluç, Xavier Pla, Carlos Pujol, Joan Triadú i molts més, que no recullo aquí per no allargar-me excessivament. Amb petites variants, la gran majoria d'aquests assajos qualifiquen la novel·la salesiana com a «novel·la catòlica», encara que esquivant els prejudicis gramscians de Moles. Es discuteix, en efecte, si a més de ser una novel·la catòlica és o no una novel·la de guerra; si ofereix una revisió de la guerra civil espanyola; si ha estat sobrevalorada, per damunt dels seus mèrits literaris, o bé està escrita en un català col·loquial i entenedor, ric i cuidat, mai vulgar i patuès; si és una novel·la psicològica o, més encara, una novel·la amb preocupacions metafísiques; si és una novel·la realista i testimonial d'una època turmentada; si expressa literàriament el surrealisme mediterrani escorxat per Salvador Dalí; si assoleix transcendir l'humanisme merament humà shakespearà, enlairant-lo a categories pròpiament cristianes; etc. En tot cas, i per resumir, l'encasellament d'*Incerta glòria* dins la classificació de «novel·la catòlica» ha estat, alhora, la causa del seu èxit literari en determinats ambients, i la font de malentesos i confusions i potser d'una incomprensió de la veritable natura i pretensió de l'obra.

Ni una novel·la de guerra ni tampoc una novel·la catòlica

Paga la pena reproduir el que Sales va dir de si mateix tres mesos abans del seu traspàs, en una entrevista concedida al crític i historiadore Josep M. Tarragona:

«*Incerta glòria* es efectivament una novel·la autobiogràfica. La guerra es el telón de fondo y sucede en teatros bélicos que conocí bien –el frente de Aragón– por estar destinado allí. Los pueblos son reales, aunque cambiando el nombre. Los personajes, directamente inspirados en los de aquel momento. El argumento, en cambio, es inventado. Tiene que haber un argumento en toda novela y la vida casi nunca lo proporciona [...] Pero *Incerta glòria* no es una novela bélica, aunque tenga un fondo de guerra» («Nuestro Tiempo», 348-349 [1983] 52-53).

Carlos Pujol, traductor de la novel·la al castellà, testimonia el mateix anys més tard, quan es va commemorar el centenari del naixement de Sales. Pujol recorda els entrebancs per publicar la traducció l'any 1969: «Jo vaig fer un pròleg perquè el censor [franquista] el llegís primer de tot i pensés que efectivament la novel·la parlava només accidentalment de la Guerra Civil, i que aquesta n'era només el marc històric com un altre qualsevol, que no tenia cap importància, perquè realment es tractava d'un conflicte humà, de personatges i sentiments. Aquest pròleg va agradar molt a Sales, que no tenia res a dir-hi, i que només em va fer una petita observació molt encertada.»

Així, doncs, l'enigmàtic rebuig que va patir Sales per part dels excombatents republicans catalanistes i per part de la primera generació de postguerra comença a aclarir-se. Tres prejudicis hi van pesar decisivament en aquesta desestimació. Primer, que Sales representava una manera nova d'enfocar la contesa civil, Segon, que *Incerta glòria* era una novel·la amb un rerefons catòlic no estandarditzat, com tampoc ho són de catòliques, en el sentit corrent del terme, les pel·lícules de John Ford, que no són films de capellans o de monges, o dretament morals o dogmàtics, tot i ser unes pel·lícules de contingut clarament cristià (recordem, per exemple, *La diligència*, de 1939). I tercer, que no era una novel·la de crítica social o política, como exigia el neorealisme que s'estilava llavors. I així, a més de no encaixar de cap manera en els esquemes del materialisme històric, en el qual surava Moles i el món universitari de la crítica literària, *Incerta glòria* tampoc no va ser útil a la resistència franquista, almenys tal com l'entenia la intel·lectualitat compromesa d'aquella hora (perquè no era una novel·la

Tot i haver-hi molta guerra, *Incerta glòria* no és una novel·la de la guerra civil. Per això va ser una novel·la molt incòmoda des que va eixir per primera vegada el 1956.

amb un planteig «maniqueista», o sigui, de bons i dolents), ni va servir tampoc a les finalitats que s'havia marcat el «nacionalcatolicisme», perquè resultava massa «progre», per dir-ho sense embuts, o tal vegada poc convencional (hi ha dues conversions durant la contesa civil i en terres catalanes, seminaristes que fan la guerra amb els «rojos», militars republicans que repudien les brutalitats comeses pels anarquistes, anarquistes que van a missa en la rereguarda, capellans revoltats que retroben el bon camí, exiliats que canten el virolai abans de traspassar la frontera, etc.).

En conseqüència, i tot i haver-hi molta guerra, *Incerta glòria* no és una novel·la de la guerra civil. Per això va ser una novel·la molt incòmoda des que va eixir per primera vegada el 1956. Xavier Pla, que ha estudiat el tema, arriba a conclusions que em semblen versemblants: «És certament una novel·la sobre la guerra d'Espanya, però la seva pretensió era probablement més alta, més ambiciosa, més polèmica: era donar la guerra amb tota la seva complexitat, evitant-hi una visió massa simplificada de divisió entre bons i dolents, des d'una perspectiva nacionalista catalana, republicana, però alhora catòlica; i que denuncia amb virulència tant el feixisme com l'anarquisme, tant els *negres* com els *rojos*. Potser per aquesta raó, quan la novel·la de Sales va ser publicada per primer cop a Catalunya, l'any 1956, la indiferència o la indignació muda dels uns i el ressentiment o la pura hostilitat dels altres van acollir amb un respectuós silenci la publicació d'una obra definitivament incòmoda per a la crítica catalana.» Enric Vila abunda en el mateix, quan analitza la qüestió: «A Sales, com que no se l'ha pogut qualificar mai de franquista ni tampoc de moralista francès, se l'ha ignorat tant de temps com ha estat possible. Sovint he sentit a dir que va quedar fora dels clàssics oficials perquè era catòlic i perquè criticava la FAI, els comunistes i la immigració. És evident que el seu

retrat del bàndol republicà contradiu el discurs de les sectes antifranyquistes que han dominat el país els últims anys. Tot i així, em fa l'efecte que els problemes de popularitat que ha tingut *Incerta glòria* van més enllà de les manies dels diversos colorins polítics. [...] *Incerta glòria* toca tendre, no pas perquè digui que en una guerra no hi ha bons ni dolents, sinó perquè treballa amb la idea que el pacifisme és una perillosa hipocresia i que en el resultat d'un enfrontament bèl·lic hi ha una lliçó moral, gairebé diria que divina, que els vençuts convé que aprenguin. Posem Juli Soleràs d'exemple. El fet que el personatge que genera més adhesions entre els lectors de la novel·la acabi devorat per la amoralitat dels seus discursos, em sembla una manera fantàstica d'explicar que l'autodestrucció és el destí cantat d'una cultura que no és capaç de defensar res concret fins a les últimes conseqüències.»

Tampoc no és una «novel·la catòlica», en el sentit tècnic o canònic de l'expressió. Tot i que fos Sales un bon catòlic, retornat a la fe cap a finals de 1936 o començaments de 1937, després d'un llarg itinerari interior, i recuperada també la pràctica religiosa més endavant, tal vegada l'any 1943, quan era a Mèxic; i a desgrat que hi desenvolupi molts (per no dir gairebé tots) els trets característics de la «novel·la catòlica», no volia de cap manera —si més no quan va eixir l'edició definitiva d'*Incerta glòria* l'any 1971— que aquesta fos llegida, ras i curt, com una «novel·la catòlica» en el sentit rigorós del concepte, sinó més aviat com un «conflicte humà, de personatges i sentiments», d'homes i dones a la recerca del paradís perdut. Salvador Pruna Reverter ha trobat una fórmula per expressar el que vull dir ara: Sales seria més aviat un escriptor catòlic, que un catòlic escriptor.

En tot cas, superades ja les dificultats polítiques i culturals, especialment des que es va commemorar el centenari del naixement de Sales el 2012, ara podem apropar-nos amb més tranquil·litat a la novel·la, sense por de ser refusats per l'establishment dominant dels anys del marxisme de rostre humà, que s'havia imposat en els àmbits universitaris durant la resistència antifranyquista. A *Incerta glòria* hi ha guerra, és obvi, amb unes descripcions impressionants dels paisatges, dels combats i de les estratègies militars. Hi ha aprofundiment en la psicologia dels personatges, tant si són homes com dones, com només

es troba en els grans clàssics de la literatura francesa del XIX. Hi ha discussions metafísiques que abasten tots els grans temes filosòfics debatuts entre el 1920 i el 1968 a casa nostra, amb un coneixement pregon i de primera mà de llurs arrels europees. Hi són els grans temes teològics que sacsegen l'Europa cristiana d'ençà de la Reforma, com a conseqüència del luteranisme o de l'impacte del jansenisme. Es fa ressò de la recuperació del corpus paulí per part del món catòlic. Hi ha amor i desamor; passions enfrontades, brutalitat i tendresa, fidelitat i traïció, és a dir, Shakespeare en estat pur. Hi descobrim crítica política i crítica social, enfonsaments morals i rehabilitacions (mai de la vida, però, un mal arrelat tan endins dels personatges, que no hi hagi marxa enrere). Hi ha conversions espirituals i conviccions religioses que s'esvaeixen, màrtirs i traïdors, arribistes i lleials. Hi trobem descripcions dels ambients benestants barcelonins i dels barris més sòrdids (com els cataus del Raval, per exemple). Hi ha de tot. I sempre alimentant l'interès del lector, al llarg d'una novel·la riu ben llarga, la qual, però, el lector no vol que s'acabi mai, perquè manté viu a tothora el suspens i sempre hi roman algun fil a la narració que cal aclarir, fins a l'última línia.

Tal vegada som davant una obra mestra, potser la joia més preuada de la novel·lística catalana contemporània (és a dir, posterior a 1930), òbviament amb el permís de Josep M. de Sagarra, Mercè Rodoreda, Llorenç Villalonga, Agustí Bartra i potser també del *Jo confesso* de Jaume Cabré! (La discussió sobre el vertader autor del *Bearn* català no fa ara al cas i la deixem de banda).

No ens ha de sorprendre gens que Mercè Rodoreda escrivís a Joan Sales, des de Ginebra, pocs dies després de llegir-la en la traducció francesa i no encara en la versió definitiva:

«Estimat amic Sales: Acabo de llegir *Incerta glòria*. És una novel·la que s'ha de llegir, almenys, dues vegades. La primera lectura ha equivatgut, i potser ho dic de manera massa gràfica, "a un cop de puny al ventre". És una senyora novel·la: plena, brillant, rica a més no poder. Tan diferent de la literatura trista i falsa que es fa a casa nostra... Encara no m'he refet d'aquesta lectura. Les descripcions de paisatges,

«*Incerta glòria* s'ha de llegir i estudiar amb tota la fondària possible, des de tots els punts de vista necessaris: textualisme, teoria literària, crítica literària, filosofia, teologia, història, sociologia, psicologia...» (Sam Abrams).

moltes són impressionants, d'altres inefables, totes tan vives que sembla que no pugui ésser. Hi ha dues dones en *Incerta glòria*, que fan ganes de treure's el barret. Tant l'una com l'altra; i tan diferents l'una de l'altra. Les escenes de guerra són les millors que he llegit. Els personatges importants –els tres– amb tantes facetes. Soleràs. El capellà, meravellós, difícil, perquè si no s'és escriptor de gruix, un personatge com el del capellà pot fer caure en el més risible dels ridículs. I com a personatge de gran classe: el temps» (6 de gener de 1963).

Tornem al poeta Sam Abrams, esmentat al començament d'aquest assaig. Després de les seves paraules canonitzadores afegeix: «*Incerta glòria* s'ha de llegir i estudiar amb tota la fondària possible, des de tots els punts de vista necessaris: textualisme, teoria literària, crítica literària, filosofia, teologia, història, sociologia, psicologia...» Carme Arnau encara ho ha concretat més: «[*Incerta glòria*] és un mirall dirigit cap endins i no cap enfora, interessat a reflectir les preocupacions metafísiques, més que no pas les psicològiques dels personatges. És, a més, una novel·la escrita en un català col·loquial, fàcilment entenedor per a tots els lectors, ric i cuidat, mai vulgar. Tots aquests trets poden definir *Incerta glòria* [...]. Una definició que els mots *vida*, *veritat* i *testimoniatge* acaben d'arrodonir. Sense oblidar un catolicisme que la marca d'una manera progressiva.»

Els protagonistes i l'estructura

Els personatges principals de la novel·la són: Lluís de Brocà i Ruscalleda, jove burgès català, llicenciat en dret, descregut, oficial de

l'exèrcit republicà al front d'Aragó i finalment ric fabricant de fideus a l'exili, que recuperà a les acaballes de la novel·la l'esperit combatiu i la fe; Trini Milmany i Catassús, geòloga i companya (després esposa) d'en Lluís, filla d'anarquistes, convertida a la fe catòlica i batejada durant la contesa civil; Ramon de Brocà, destinatari de les cartes del seu germà Lluís, religiós de Sant Joan de Déu, mort jove relativament, tres anys després d'acabada la guerra; Juli Soleràs, l'amic d'en Lluís i de la Trini, personatge estrafolari i sempre contradictori, que va etzibant estirabots i mor a la fi de la contesa, el veritable protagonista de la novel·la, l'espill en el qual es reflecteixen Lluís, la Trini, la Carlana i en Cruells; Cruells (de qui no se sap el nom propi), seminarista i al·feres-practicant al front de guerra, que esdevé prevere després del 1940 i pateix una crisi de fe, de la qual se'n surt amb una ajuda sobrenatural extraordinària; el Dr. Gallifa, jesuïta, màrtir durant la contesa civil, conseller espiritual de Cruells; Rodolf Lamoneda i Gallifa, nebot del P. Gallifa, l'etern fracassat, dependent de farmàcia abans de la guerra i confident de la policia després de la contesa, assassinat misteriosament vora la parròquia de Mn. Cruells, prop de la frontera francesa, obsessionat per escriure una novel·la que superés *Le rouge et le noir* de Stendhal (=Henri Beyle), potser fascinat per l'ambició Julián Sorel, i per arribar a ser més famós que Eugeni d'Ors; Llibert Milmany, germà de la Trini, que sempre sura, tant a la rereguarda barcelonina durant la guerra, com en la postguerra franquista, paradigma del triomfador arribista; i la Carlana, senyora del castell d'Olivell de la Virgen, abans minyona a Barcelona, que fa d'espia per als feixistes, arriba a baronessa l'any 1945, i té un paper rellevant en la fugida cap a Amèrica d'en Lluís de Brocà, la Trini i el Ramonet, fillet d'ambdós.

L'estructura de la novel·la en quatre parts és relativament senzilla. Les dues primeres es conformen seguint la correspondència de Lluís de Brocà dirigida al seu germà Ramon (primera part) i les cartes de la Trini a Juli Soleràs (la segona). La tercera i quarta part tenen forma autobiogràfica: Cruells recorda la seva infància i la guerra (tercera part); i rememora els trenta anys posteriors a la guerra, els avatars del seu ministeri, tortuós i complex, i la retrobada amb en Lamoneda (quarta part). La quarta part s'ha editat algunes vegades

Sense la quarta part, no podríem interpretar ni comprendre el rerefons de les tres primeres i restaríem a l'escapça del missatge central de la novel·la.

separadament, amb el títol *El vent de la nit*, tot i que Sales la va ajuntar a la resta de la novella en l'edició definitiva de 1971. Sense la quarta part, no podríem interpretar ni comprendre el rerefons de les tres primeres i restaríem a l'escapça del missatge central de la novel·la.

Els temes filosòfics i teològics

A *Incerta glòria* els protagonistes parlen del positivisme científic (la Trini Milmany, per exemple); de Galileu, Leibniz, Hegel, Kierkegaard, Marx, Krause, Nietzsche i Freud (en Juli Soleràs); d'espiritisme, somnambulisme i l'ànima astral (també en Juli Soleràs); de Shakespeare (particularment en Juli Soleràs); i de Stendal i Eugeni d'Ors, aquest sempre en un context irònic i un xic humorístic (en Rodolf Lamonedà). Hi ha una presència boirosa, però innegable i arreu, de Charles Baudelaire, Charles Péguy, Martin Heidegger, Jean Paul Sartre, Gabriel Marcel i Salvador Dalí i el surrealisme. Ultra això, els protagonistes manifesten uns coneixements d'astronomia sorprenents, amb unes descripcions del cel sideral que impressionen. Hi ha moltes referències implícites a sant Agustí, sobretot al llibre onzè de les seves *Confessions*, on el bisbe d'Hipona filosofa *in extenso* sobre el temps, car el temps és el gran protagonisme d'*Incerta glòria*, com ho va copsar de seguida la Mercè Rodoreda, en tenir la novel·la a les mans l'any 1963.

Sales no cita mai explícitament, si no he llegit malament, ni sant Tomàs ni sant Bonaventura ni el beat Duns Escot, però és innegable que els escolàstics hi són (particularment la neoescolàstica), dialogant amb la filosofia moderna i contemporània. Com ja s'ha dit, el novel·lista coneix molt bé la teologia paulina, està ben assabentat de les

D'antuvi m'inquietà d'on va treure Sales un saber tan profund i adient de la filosofia moderna i dels moviments literaris i artístics contemporanis, i d'on, ensems, uns coneixements teològics tan precisos i tècnics.

discussions provocades pel luteranisme i el jansenisme, i li resulten familiars les idees escatològiques i apocalíptiques que circulaven en els ambients catòlics i protestants més exaltats, abans i després de la Guerra Civil. Està al corrent de les discussions neoescolàstiques sobre els *præambula fidei* i la gènesi de l'acte de fe, com resulta palès quan parla de la conversió de la Trini (analitzant les seves reflexions, les seves lectures i les passes prèvies fins a assistir a misses clandestines i fer-se batejar); i descriu admirablement els dubtes de Mn. Cruells i l'ofuscament de la seva fe (la pèrdua i el retrobament de la «ullera de llarga vista» és un símbol molt plàstic i adient de la creença). Cal recordar que té una excel·lent informació sobre la teologia de Pierre Teilhard de Chardin (que li desagrada) i que està al cas dels moviments catòlics francesos de l'època (a tall d'exemple, els sacerdots-obrers i la Missió de França) i dels moviments religiosos barcelonins més progressistes, de manera que fins i tot narra amb precisió i objectivitat alguns esdeveniments d'aquelles hores, com ara els trets principals del pontificat del bisbe Gregorio Modrego y Casaus, les protestes pel nomenament de Mons. Marcelo González Martín (és a dir, la campanya «volem bisbes catalans») i la manifestació de les sotanes a la Via Laietana (davant la Jefatura Superior de Policia, l'11 de maig de 1966), etc. La crònica dels successos eclesiàstics, en boca de mossèn Cruells, arriba fins al 26 de gener de 1969, en la versió definitiva de la novel·la.

D'antuvi m'inquietà d'on va treure Sales un saber tan profund i adient de la filosofia moderna i dels moviments literaris i artístics contemporanis, i d'on, ensems, uns coneixements teològics tan precisos i tècnics. Com i per quines vies Sales en va tenir notícia tan exacta? Cal insistir en la importància de la correspondència de Sales amb el poeta

Màrius Torres i amb la seva amiga Mercè Figueras, per esbrinar els influxos ideològics que va rebre mentre estudiava Dret a la Universitat de Barcelona i, després, quan es matriculà a Semítiques a l'Autònoma d'abans de la Guerra. Però escau considerar a més altres vies d'informació, atesa la biografia del novel·lista.

Les meves indagacions m'han portat cap a en Joan Maragall, pel que fa a Nietzsche i a la influència de Nietzsche en l'anarquisme barceloní. Maragall també havia estat un dels introductors de Goethe a casa nostra. És possible que Sales llegís Maragall, abans o després de la contesa civil; però cal subratllar que va conèixer directament l'anarquisme durant els aldarulls universitaris a les acaballes de la Dictadura de Primo de Rivera i molt especialment en els primers mesos de la guerra, quan va ser destinat a la «columna Durruti», al front de Madrid, el gener de 1937. Que conegués Marx i Hegel és innegable, perquè va militar cinc anys al Partit Comunista Català, de 1929 a 1934.

De Søren Kierkegaard, introduït a Catalunya cap al 1918 pels col·laboradors de Francesc Cambó, concretament pel seu secretari Joan Estelrich, Sales en va sentir moltes coses al seu amic Enric Usall, que estudiava Lletres a la Universitat Autònoma, on el danès era conegut pels professors de «filosofia pura», que en parlaven amb entusiasme; eren, a més, els anys en què a Europa tothom devorava Kierkegaard; tant, que Rudolf Bultmann i Martin Heidegger, per posar un exemple emblemàtic, es van trobar el mes d'agost de 1926 a Todtnauberg-Büreten, per llegir tots dos el filòsof danès durant les vacances estiuenques. A desgrat de la seva vessant psicològica, que és innegable, l'angoixa kierkegaardiana té un pregon caràcter filosoficoreligiós desconegut pels existencialistes francesos i Sales li fa dir a Juli Soleràs: «A mi no em sap greu de definir-me com una modestíssima gallina del corral de Kierkegaard.» El propi de l'angoixa és revelar l'*absurd* del cristianisme, un absurd que precisament constitueix la paradoxa per excel·lència. Cal entendre el terme *paradoxa* no en sentit kantian, és a dir, no com una *antinòmia*, que només admet una discussió lògica i mai existencial; sinó més aviat com l'expressió del fet que els enunciats d'ordre religiós sobrepassen (infinitament) els enunciats d'ordre moral

o del comportament. La paradoxa consisteix, per tant, que la nostra finitud, tot i finita, ens empeny a creure l'Infinit. Com ha escrit Francesc Torralba, la paradoxa rau en el fet que «l'angoixa enfront del no-res sigui el vector que porta a creure en Déu». (Escau recordar aquí que l'Usall també li parlava d'Arthur Schopenhauer.)

Els coneixements que tenia Sales sobre l'espiritisme barceloní i les experiències de l'ànima astral li venien d'haver freqüentat un cercle espiritista a casa de Lluís Companys, després president de la Generalitat (és possible que també en aquests àmbits sentís parlar *in extenso* dels fenòmens somnàmbuls, dels quals s'ocupa sovint Sales a la seva novel·la, fins al punt que esdevenen una clau hermenèutica fonamental per capir la trama del relat i el missatge més pregon del text). Del neokantià Krause en devia sentir a desdir, perquè llavors tothom en xerrava, per influència de la Institución Libre de Enseñanza (la seva opinió, però, no era gaire positiva, no només del filòsof alemany, sinó també dels seguidors espanyols d'aquesta ideologia, com s'aprecia pel to irònic de Juli Soleràs quan en parla).

Encara que Leibniz i Heidegger havien estat introduïts a la Universitat pel prof. Joaquim Xirau des de l'arribada d'aquest a Barcelona l'any 1928, és probable que Sales no en sentís gaire, fins a desembarcar exiliat a Mèxic, el 1942, on els catedràtics espanyols «transterrados» (José Gaos i Joaquim Xirau) llegien Leibniz i Heidegger i els traduïen al castellà. Amb tot, la veritable influència filosòfica heideggeriana no li arribà a Sales fins a tornar a Barcelona el 1948, probablement de Pep Calsamiglia, un dels fundadors de l'editorial Ariel, depurat el 1939 i des de 1969 professor a la nova Universitat Autònoma.

Pel que fa a les idees teològiques (sobretot la teologia paulina) i també a algunes filosòfiques, especialment de Hegel i Heidegger, cal pensar, ultra el que ja s'ha dit, a les seves converses amb el canonge Carles Cardó, el teòleg més important del moment català, exiliat a Suïssa i retornat a Catalunya el 1954, encara que la seva devoció per Cardó li venia d'abans de la guerra: no oblidem que Sales havia recuperat la fe catòlica durant la tardor de 1936 i que va tenir cura de l'edició de tota l'obra del Dr. Cardó en arribar a Barcelona el 1948.

La seva familiaritat amb l'existencialisme francès remunta a l'intercanvi epistolar amb Gabriel Marcel (arran de la traducció francesa d'*Incerta glòria*) i, sobretot, a la lectura de la «novel·la catòlica» francesa.

La seva familiaritat amb l'existencialisme francès remunta a l'intercanvi epistolar amb Gabriel Marcel (arran de la traducció francesa d'*Incerta glòria*) i, sobretot, a la lectura de la «novel·la catòlica» francòfona, particularment Georges Bernanos, per qui sentí una veritable veneració. Tot i així, ni de bon tros no va participar del terrible pessimisme de Bernanos i d'altres escriptors catòlics dels anys trenta, com ara Julien Green i Graham Greene, perquè mai de la vida no va acceptar, com en canvi sí que ho van fer els «novel·listes catòlics», que un cop ha entrat el mal dins l'home ja no hi ha aturada, és a dir, que ja no es pot tirar enrere. No hi trobem, en definitiva, el tema del sofriment vicari, un dels trets característics de qualsevol novel·la classificada com a «catòlica». Així, doncs, l'ensulsiada psicològica de Mn. Cruells i la seva posterior recuperació espiritual, fins al punt de recobrar la pau interior i la serenor religiosa, és incompatible amb els drames de la «novel·la catòlica» de l'època. Amb tot, la qüestió del mal (el seu origen i la seva explicació metafísica i teològica) va neguitejar molt Sales; un neguit que li arribà de la mà dels escriptors russos, principalment de Fiódor Dostoïevski, de qui va traduir *Els germans Karamàzov*.

Escau recordar que la teologia paulina de la Creu hi és *par tout*, i que és de collita pròpia; tant, que la novel·la acaba amb un text de sant Pau als Gàlates: «Mihi absit gloriari nisi in Cruce Domini Nostri Jesuchristi» (Gal. 6,14); «Quant a mi, Déu me'n guard de gloriar-me de res, si no és la creu de nostre Senyor Jesucrist». Un verset que, com és obvi, fa *pendant* amb el text shakespearà amb el qual s'obra el relat. Del dramaturg anglès pren, en efecte, el títol de la novel·la, concretament de la comèdia *Els dos gentilhomes de Verona*, on trobem la frase que encapçala *Incerta glòria*, que també llegim a *Le rouge et le noir* de

La solució al dilema de la glòria incerta i fugissera, que s'esquitlla de les mans i que no hi ha manera d'atrapar, que només dura un instant i s'escapoleix del nostre horitzó vital, cal buscar-la a la Creu de Crist, que ens ofereix la glòria permanent i definitiva.

Stendhal, en començar el capítol xvii: «The uncertain glory of an april day» (al·lusió que Sales estén al 14 d'abril de 1931). Tot el Leitfaden (o sigui, el fil conductor) de la novel·la es shakespeareà, perquè arreu trobem la dialèctica «ser o no ser», és a dir, la qüestió de «l'obs-cè i el macabre», de l'origen i la fi, la naixença i la mort. Així, doncs, la solució al dilema de la glòria incerta i fugissera, que s'esquitlla de les mans i que no hi ha manera d'atrapar, que només dura un instant i s'escapoleix del nostre horitzó vital, cal buscar-la a la Creu de Crist, que ens ofereix la glòria permanent i definitiva, la de l'instant que mai no passa, és a dir, de l'eternitat. Boeci hi és aquí amb la seva célebre definició d'eternitat: «interminabilis vitæ, tota simul et perfecta possessio» (una vida inacabable, que posseeix a la vegada i de manera perfecta el passat, el present i el futur, per sempre).

A tot això cal afegir l'admiració de Sales pel surrealisme de Salvador Dalí (tot i ser un català anticatalanista). De Dalí prengué la indefinició entre somni i realitat, i la paradoxa del temps (recordem el cèlebre oli dalinià «Els quatre rellotges tous»). Tant és així, que potser es pot parlar d'un nivell interpretatiu més pregon de la novel·la, que es recolzaria en el món oníric de Dalí.

Vet aquí el *Sitz im Leben* complet de Joan Sales; un escriptor de vasta cultura i en qualsevol cas ben païda; un testimoni fefaent d'una època riquíssima del pensament català que, superant el trienni de la guerra civil i la posterior repressió que patí la Universitat barcelonina (sobretot els joves professors i alguns dels grans més significats), va

Va abrindar un gran foc, furgant en el caliu de les cendres de l'ensulsiada; una foguera que desenvolupa els temes clàssics de l'esperit humà i que hi dóna una sortida cristiana.

abrindar un gran foc, furgant en el caliu de les cendres de l'ensulsiada; una foguera que desenvolupa els temes clàssics del l'esperit humà i que hi doni una sortida cristiana. Una gran novel·la, abans de tot, escrita, a més a més, per un escriptor catòlic.

Cronologia de les edicions

Primera edició en català, desembre del 1956 a Barcelona (Editorial Aymà).
 Traducció francesa, molt ampliada, el 1961 a París (Éditions Gallimard).
 Traducció castellana, encara més ampliada i revisada, el 1969 a Barcelona (Editorial Planeta).
 Segona edició en català, pràcticament igual que la castellana, el 1969 a Barcelona (El Club Editor).
 Quarta edició en català, que ha estat el text definitiu en quatre parts, el 1971 a Barcelona (El Club Editor).
 Traducció neerlandesa, el 2011 a Leiden (Menken Kasander & Wigman Uitgevers).
 Traducció anglesa (sense la quarta part, encara que amb el text definitiu de les tres primeres), el 2014 a Londres (MacLehose Press).
 Traducció romanesa, el 2014 a Bucarest (Meronia).
 Traducció alemanya, el 2015 a Múnic (Carl Hansen Verlag).

Bibliografia

ARNAU, Carme, *Compromís i escriptura. Lectura d'Incerta glòria de Joan Sales*, Barcelona, Editorial Cruïlla, 2003, 205 ps.
 LLUCH, Carles, *La novel·la catòlica a Catalunya. Precedents teòrics (1925-1936)*, Barcelona, Cruïlla (Premi Joan Maragall 1998), 2000, 176 ps.

LLUCH, Carles, *Novel·la catalana i novel·la catòlica. Sales, Benguerel, Bonet*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2014, 310 ps.

PLA, Xavier, *Incerta glòria de Joan Sales o una poètica de l'excés*, a «Estudi General», 22 (2002), ps. 529-553.

SARANYANA, Josep-Ignasi, *Filosofia i teologia a Incerta glòria. Joan Sales repensa mig segle de cultura catalana*, amb la contestació de Francesc Torralba i Roselló, Barcelona, Col·lecció Reial Acadèmia Europea de Doctors, 2016, 267 ps.